

טוב הואיל ויכולה לעמוד בעצמה ללא סיוע האילן. **זֶה הַכֶּלֶל: כָּל מִקְרָה שֶׁנִּטְלָה הָאֵילָן וַיְכוּלָה** הסוכה **לְעִמּוּד בְּפָנֶי עֲצָמָה** ללא תמיכת האילן, הרי זו סוכה **כְּשֶׁרָה, וְעוֹלֵין לָהּ בְּיוֹם טוֹב** שהרי אין עיקר משענתה על האילן:

משנה ד

הַעוֹשֶׂה סִפְתּוֹ בֵּין הָאֵילָנוֹת בארץ, **וְהָאֵילָנוֹת** משמשים **דְּפָנוֹת לָהּ**, הסוכה **כְּשֶׁרָה** ואין חוששים שישתמש באילנות ביום טוב³¹.

שְׁלוּחֵי מִצְוָה ההולכים ממקום למקום **פְּטוּרִין מִן הַסֵּפֶה** אפילו בשעת חנייתם, מפני שהעוסק במצווה פטור מן המצווה³².

חוֹלֵין המצטערים בסוכה מחמת חֲלָים וּמְשֻׁמְשֵׁיָהֶן

ר' עובדיה מברטנורא ד והאילנות דפנות לה כשירה. והוא שהאילנות עבים וחזקים ולא אזלי ואתו ברוח מצויה. וצריך נמי למלאות בין הענפים בתבן וקש שלא תזיזם הרוח, שכל מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה אינה מחיצה: שלוחי מצוה פטורים. שהעוסק במצוה פטור מן המצוה. ולא בלבד בשעה שעוסקין במצוה פטורים, אלא אפילו בשעה שאין עוסקים בה, כגון הולך להקביל פני רבו או לפדיון שבויים פטור אף בשעת חנייתו: חולין ומשומשיהן פטורים. ואפילו בחולי כל דהו. והאי דשרי לבטל מצות עשה

של תורה מפני חולי כל דהו, ומצטער מפני ריח רע או מפני פשפשים ופרעושים שהוא פטור, וכן הולכי דרכים ושומרי גנות ופרדסים דפטרי להו רבנן מן הסוכה, טעמא הוי משום דכתב (ויקרא כ"ג) בסכות תשב, כעין תדורו, וכל היכא דאית ליה מידי שמפני אותו דבר היה יוצא מדירתו יכול נמי לצאת מסוכתו. אבל העושה סוכתו מתחלה במקום הראוי להצטער באכילה או בשינה, כגון במקום שמתירא בו מפני לסטים בשינה ואין מתירא מפני הגנבים או ליסטים באכילה, אפילו

ביאורים והרחבות

רק ששה ימים ולא שבעה). ורבי מאיר: הכי נמי - מדאורייתא מיחזא חזי, ורבנן הוא דגזרו בה (כלומר, מן התורה אין איסור להשתמש בבהמה בשבת וביום טוב, ורק איסור חכמים הוא, ואין איסור זה פוסל את הסוכה מעיקרה).

31. בגמרא (כד, ב) אמרו שמדובר כאן במקרה שהאילנות המשמשים כדפנות הם קשים ואינם נעים ברוח, וכן ממלא בין הענפים בתבן וקש, שלא תזיזם הרוח, נמצא שהכל הופך למחיצה אחת שאינה נעה ברוח.

32. בגמרא (כה, א) למדין את המקור לכך שהעוסק במצווה פטור ממצוות סוכה משני מקומות, האחד - קריאת שמע, והשני - טמאי מת:

קריאת שמע - דתנו רבנן: **"בשבת בביתך"** (דברים ו, ז) - **פרט לעוסק במצוה**, "ובלכתך בדרך" - פרט לחתן. מכאן אמרו: הכונס את הבתולה - פטור, ואת האלמנה חייב. ושואלין: מאי משמע (מהני קראי פרט למצוה)? אמר רב הונא: כדרך, מה דרך רשות - אף כל רשות, לאפוקי האי דבמצוה עסוק.

טמאי מת - דתניא: "ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ולא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא" (במדבר ט, ו), אותם אנשים מי היו? נושאי ארונו של יוסף היו, דברי רבי יוסי הגלילי. רבי עקיבא אומר: מישאל ואלצפן היו, שהיו עוסקין בנדב ואביהוא. רבי יצחק אומר: אם נושאי ארונו של יוסף היו - כבר היו יכולין ליטהר, אם מישאל ואלצפן היו - יכולין היו ליטהר, אלא עוסקין במת מצוה היו, שחל שביעי שלהן להיות ערב פסח, שנאמר (במדבר ט, ו): "ולא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא", ביום ההוא אין יכולין לעשות, הא למחר - יכולין לעשות.

ר' עובדיה מברטנורא באכילה לא יצא ידי חובתו באותה סוכה, הואיל ואינה ראויה לעשות בו כל צרכיו אכילה ושתייה ושינה, דהא כעין תדורו בעינן והא לא הוי כעין דירה: אוכלים ושותים עראי. דבר מועט להסיר רעבונו, ודעתו לסעוד אחר כן: ה ואמרו העלום לסוכה. ולא מן הדין, אלא שהחמירו על עצמן. ושמעינן מינה שהמחמיר על עצמו שלא לאכול אפילו אכילת עראי חוץ לסוכה, הרי זה משובח: אוכל פחות מכביצה [נטלו במפה]. משום

המטפלים בהם, אף הם פְּטוּרִין מִן הַסֻּכָּה³³. אסור לאכול אכילת קבע מחוץ לסוכה, אמנם אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין עֲרָאֵי חוּץ לְסֻכָּה כי לפעמים אף בהיותו גר בביתו הוא אוכל אכילת עראי מחוץ לבית³⁴:

מצוות אכילה בסוכה

משנה ה

מַעֲשֵׂה וְהֵבִיאוּ לוֹ לֶרְבֵּן יוֹחֵן בֶּן זִכְאִי בחג הסוכות לְטַעוֹם אֶת הַתְּבֻשִׁיל, וְלֶרְבֵּן גַּמְלִיאֵל הֵבִיאוּ שְׁתֵּי כוֹתְבוֹת - תַּמְרִים וְדָלִי - סַפֵּל שֶׁל מַיִם, וְהַחֲמִירוּ עַל עֲצָמָם וְאָמְרוּ: הָעֵלּוּם לְסֻכָּה שְׁנֵאֲכַלְמָם שֶׁם³⁵.

וְכִשְׁנֵתְנוּ לוֹ לְרַבִּי צְדוֹק אֶכֶל פְּחוֹת מְכַבֵּיצָה, נָטְלוּ בַּמֶּפֶה כדי לאכול בלא נטילת ידים וְאָכְלוּ חוּץ לְסֻכָּה כדין אכילת עראי, ולא החמיר על עצמו, וְלֹא בִּרְךָ אַחֲרָיו בֵּרַכַת הַמְזוּן, שלדעתו, לברכת המזון צריך שיעור שביעה והוא כביצה:

ביאורים והרחבות

וצריכים ללמוד זאת משני המקורות, שאם היה משמיע רק בטמאי מתים, היינו אומרים משום שלא הגיע זמן חיוב הפסח כשעסקו במצוות, ולכן פטורים מן המצווה, אבל בקריאת שמע שכבר הגיע זמן קריאתה, אולי נאמר שחל החיוב על החתן לקרוא את שמע, קמ"ל שפטור. וכן אילו היה משמיע רק בקריאת שמע, היינו אומרים שפטור החתן ממצות קריאת שמע, כי אין בה עונש כרת ואינה חמורה מאד, אבל בפסח שיש בו עונש כרת למי שלא עשה, אולי נאמר שיהיה חייב קמ"ל שפטור.

33. טעם ההיתר נובע מדרשת חז"ל על הפסוק (ויקרא כג, מב): "בסוכות תשבו שבעת ימים", "תשבו" - כעין תדורו, וכמו שבדירתו היה יוצא ממקום המצער, אף בסוכה יצא.

גרסינן בגמרא (כו, א): תנו רבנן: חולה שאמרו - לא חולה שיש בו סכנה, אלא אפילו חולה שאין בו סכנה, אפילו חש בעיניו, ואפילו חש בראשו. אמר רבן שמעון בן גמליאל: פעם אחת חשתי בעיני בקיסרי, והתיר רבי יוסי בריבי לישון אני ומשמשי חוץ לסוכה.

34. בגמרא (כו, א) שואלין: וכמה אכילת עראי? אמר רב יוסף: תרתי או תלת ביעי. כלומר, פת כשיעור שתיים או שלש ביצים. אביי דחה שיעור זה ואמר ששיעור זה נחשב כסעודת קבע, ואכילת עראי הוא כשיעור שטועם תלמיד שהולך לבית המדרש, שאוכל מעט והולך לשמוע את הדרשה.

עוד למדין: תנו רבנן: אוכלין אכילת עראי חוץ לסוכה, ואין ישנים שנת עראי חוץ לסוכה. מאי טעמא (הרי מצות אכילה היא חובה כמצוות שינה)? אמר רב אשי: גזרה שמא ירדם, ואסור לישון שינת קבע מחוץ לסוכה. ורבא אמר: שאין האיסור משום גזרה, אלא שבשינה גם שינה לזמן קצר פעמים שמספיקה היא לאדם, ונמצא שאין חילוק בין שינת קבע לעראי.

35. בגמרא (כו, ב) שואלין: מעשה ליסתור?! שבמשנה הקודמת אמרו שאוכלין ושותין עראי

משנה ו

רבי אליעזר אומר: ארבע עשרה סעודות חיב אדם לאכול בספה, אחת ביום ואחת בלילה כשם שבדירתו אוכל סעודה אחת ביום וסעודה אחת בלילה.

וחכמים אומרים: אין לדבר קצבה אלא אם ירצה - יאכל בסוכה, כשם שבדירתו אם רוצה אוכל ואם לאו אינו אוכל, חוץ מלילי יום טוב ראשון של חג בלבד שחייב לאכול בסוכה כזית פת³⁶. ועוד אמר רבי אליעזר: מי שלא אכל לילי יום טוב הראשון של החג, ישלים את הסעודה בלילי יום טוב האחרון - בשמיני עצרת, אף שאינו אוכל בסוכה³⁷.

וחכמים אומרים: אין לדבר תשלומין, על זה נאמר (קהלת א, טו): "מענת לא יוכל לתקן, ותסרון לא יוכל להמנות".

משנה ז

מי שהיה ראשו ורבו בספה, ושלחנו נמצא בתוך הבית - בית שמאי פוסליו שלא יצא ידי חובתו, גזירה שמא יימשך אחר שולחנו לאכול חוץ לסוכה, ובית הלל מכשירין³⁸.

ביאורים והרחבות

חוץ לסוכה, וכאן אמרו: "העלום לסוכה"? ותרצו: חיסורי מחסרא והכי קתני: אם בא להחמיר על עצמו - מחמיר, ולית ביה משום יוהרא. ומעשה נמי והביאו לו לרבן יוחנן בן זכאי לטעום את התבשיל, ולרבן גמליאל שני כותבות ודלי של מים, ואמרו: העלום לסוכה. וכשנתנו לו לרבי צדוק אוכל פחות מכביצה - נטלו במפה, ואכלו חוץ לסוכה, ולא בירך אחריו.

36. בגמרא (כז, א) למדין בשם רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק את החיוב לאכול כזית פת בסוכה בליל החג הראשון: נאמר כאן "חמשה עשר", ונאמר "חמשה עשר" בחג המצות, מה להלן - לילה הראשון חובה לאכול מצה, מכאן ואילך רשות, אף כאן - לילה הראשון חובה, מכאן ואילך רשות. ובפסח מניין שחייב לאכול מצה בלילה הראשון? שנאמר: "בערב תאכלו מצות" - הכתוב קבעו חובה.

37. בגמרא (כז, א) שואליו, כיצד אמר רבי אליעזר שישלים ביום טוב האחרון שהוא שמיני עצרת, ויאכל מחוץ לסוכה, הרי הוא אמר: "ארבע עשרה סעודות חייב אדם לאכול בסוכה (בסוכה ממש ולא מחוץ לסוכה), אחת ביום ואחת בלילה"? ותרצו בשם רב אמרי: חזר בו רבי אליעזר ממה שאמר שחייב אדם לאכול ארבע עשרה סעודות, והסכים לדעת חכמים, שאין חיוב אלא בלילה הראשון, ונחלק עליהם לגבי תשלומין, שלדעתו יש לה תשלומין.

38. בגמרא (ג, א) למדין, שהמחלוקת היא גם בסוכה קטנה ביחס לשיעור הכשר הסוכה, וגם

ר' עובדיה מברטנורא

נטילת ידים, ומשום ברוכי נטל פחות מכביצה. דאילו משום סוכה הא אמרינן אוכלים אכילת עראי חוץ לסוכה ואפילו יותר מכביצה: ו ארבע עשרה סעודות. ב' סעודות בכל יום לז' הימים: אין לדבר קצבה. אם רצה לאכול לא יאכל חוץ לסוכה. רצה להתענות יתענה ואין נזקקין לו: חוץ מלילי יו"ט הראשון. דילפינן חמשה עשר חמשה עשר מחג המצות, מה אכילת מצה לילה הראשון חובה, מכאן ואילך רשות, אף סוכה כן: ישלים בלילי יו"ט האחרון. בליל שמיני עצרת. ואין הלכה כר"א בשתייהן: ז ב"ש פוסליו. והלכה כב"ש.

ר' עובדיה מברטנורא
 בין בסוכה גדולה והוא יושב על פתח הסוכה ושולחנו בתוך הבית, בין בסוכה קטנה שאינה מחזקת ראשו ורובו ושולחנו, הכל אסור, גזירה שמא ימשך אחר שולחנו: ח נשים ועבדים וקטנים כו'. דאמר קרא (ויקרא כ"ג) כל האזרח בישראל, להוציא את הנשים, דאע"ג דחייבות באכילת מצה ליל ראשון של פסח אין חייבות בסוכה ליל ראשון של חג: קטן שאינו צריך לאמו. כל שנעור משנתו ואינו קורא אימא אימא הו' אין צריך לאמו וחייב ופחות מכאן פטור. וכן הלכה. ודוקא שקורא ושונה ואינו שותק עד שתבא אמו אליו הוא דנקרא צריך לאמו, אבל קורא פעם אחת ושותק לאו צריך לאמו הוא:

אָמְרוּ לָהֶן בֵּית הַלֵּל לְבֵית שְׁמַאי: וְכִי לֹא כָּד הָיָה מַעֲשֵׂה, שֶׁהֲלָכוּ זְקֵנֵי בֵּית שְׁמַאי וְזְקֵנֵי בֵּית הַלֵּל לְבַקֵּר אֶת רַבֵּי יוֹחָנָן בֶּן הַחֹרְזִינִית*, וּמְצָאוּהוּ שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב רֹאשׁוֹ וְרַבּוֹ בְּסִפָּה, וְשִׁלְּחֵנוּ בְּתוֹךְ הַבַּיִת, וְלֹא אָמְרוּ לוֹ דְּבַר? אָמְרוּ לָהֶן בֵּית שְׁמַאי: מִשָּׁם אַתֶּם מְבִיאִים רְאִיָּה?! אַף הֵם - זְקֵנֵי בֵּית שְׁמַאי אָמְרוּ לוֹ לְרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן הַחֹרְזִינִי: אִם בֶּן הָיִיתָ נוֹהֵג תְּמִיד, אִזִּי לֹא קִיַּמְתָּ מִצְוַת סִפָּה מִיָּמֶיךָ:

משנה ח

נָשִׁים וְעֶבְדִּים וְקֹטְנִים, פְּטוּרִים מִן הַסִּפָּה³⁹.
 אולם קָטָן שְׁאִינוֹ צָרִיךְ עוֹד לְאִמּוֹ וְיִכּוֹל לְהִסְתַּדֵּר לְבַדּוֹ, חָיֵב בְּסִפָּה מְדַרְבְּנָן, מִדִּין חִינּוּךְ⁴⁰.
 מַעֲשֵׂה וְיִלְדָה כְּלָתוֹ שֶׁל שְׁמַאי הִזְקָן, וּפְחַת - הוֹרִיד אֶת הַמַּעֲזִיבָה - כִּיסוּי הַטֵּיט שְׁמַעֵל קוֹרוֹת הַגַּג, וְהַשְׂאִיר רַק אֶת הַקּוֹרוֹת, וְסִכְף עַל גְּבִי הַמַּטָּה בְּשִׁבְלֵי הַקָּטָן שְׂנוֹלֵד, שִׁישֵׁב בְּסוּכָה⁴¹:

ביאורים והרחבות

בסוכה גדולה ביחס למקום הישיבה, וחיטורי מחסרא והכי קתני: מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית (כלומר, שהסוכה גדולה היא, אלא שיושב על פתחה ואוכל על שולחנו שבתוך הבית), בית שמאי אומרים: לא יצא, ובית הלל אומרים: יצא. ו(סוכה) שאינה מחזקת אלא כדי ראשו ורובו בלבד, בית שמאי פוסלין (גזרינן שמא ימשך אחר שולחנו), ובית הלל מכשירין (שאינם גוזרים בכך).

39. בגמרא (כה, ב) למדין למסקנה, שנשים פטורות מן הסוכה מהלכה למשה מסיני, ואף על פי שסוכה היא מצוות עשה שהזמן גרמא, ונשים פטורות ממילא, היה צריך ללמוד זאת במיוחד, לפי שהיה אפשר לחייבן משום "תשבו כעין תדורו" - מה דירה איש ואשתו אף סוכה איש ואשתו, או שהיינו לומדים בגזירה שווה מחג המצות, לכן באה הלכה למשה מסיני ללמדנו שפטורות.

40. בגמרא (כה, ב) שואלין: היכי דמי קטן שאינו צריך לאמו? והשיבו: כל שנפנה ואין אמו מקנחתו. רבי שמעון אומר: כל שנעור ואינו קורא אלא אמו (שאינו כרוך אחריה לקרות ולשנות עד שתבוא אליו, אבל אם קורא ושותק - לאו צריך לאמו הוא).

41. בגמרא (כה, ב) שואלין: מעשה לסתור? הרי אמרנו ברישא שקטן פטור מן הסוכה והמעשה מלמד שגם קטן חייב בסוכה? ותרצו: חסורי מחסרא והכי קתני: ושמאי מחמיר, ומעשה נמי וילדה כלתו של שמאי הזקן ופחת את המעזיבה וסיכך על המיטה בשביל הקטן.

רבי יוחנן בן חורזינא היה תנא בדור הראשון, במאה שנה שלפני החורבן. אף שהיה מתלמידי בית שמאי, לא היה נוהג אלא כבית הלל.